ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
FOLIA IURIDICA 64, 1997

Andrzej Marciniak

POLSKIE PRAWO POSTĘPOWANIA CYWILNEGO W II POŁOWIE XX w. DOROBEK KATEDRY POSTĘPOWANIA CYWILNEGO UŁ

Zasadniczym źródłem polskiego prawa postępowania cywilnego jest kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r., obowiązujący od dnia 1 stycznia 1965 r. Kodeks ten, liczący obecnie 1195 artykułów, jest najobszerniejszą pod względem liczby przepisów ustawą w prawie polskim. Kształtowanie się współczesnego polskiego prawa postępowania cywilnego rozpoczęło się bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej. W 1918 r. obowiązywały na terytorium Polski trzy ustawodawstwa z zakresu postępowania cywilnego, a mianowicie rosyjska ustawa postępowania cywilnego z 1864 r., niemiecki kodeks postępowania cywilnego z 1877 r. i austriacki kodeks postępowania cywilnego z 1895 r. wraz z odrębną ordynacją egzekucyjną z 1896 r. Na należących do Polski obszarach Spisza i Orawy obowiązywał węgierski kodeks postępowania cywilnego z 1912 r., jednak rozporządzenie Rady Ministrów z 1922 r. rozciągnęło na te obszary austriackie ustawodawstwo dotyczące postępowania cywilnego.

Powołana w 1919 r. Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej rozpoczęła prace nad unifikacją prawa postępowania cywilnego. Przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną tekst kodeksu postępowania cywilnego wraz z przepisami wprowadzającymi ogłoszony został rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 września 1930 r. (Dz. U. nr 83, poz. 651 i 652) i miał wejść w życie z dniem 1 stycznia 1933 r. Kodeks ten regulował wyłącznie postępowanie sporne (proces). Według bowiem ówczesnych założeń sądowe postępowanie egzekucyjne miało być objęte odrębnym aktem prawnym. Prace nad projektem tego aktu rozpoczęto w 1925 r. Po zakończeniu tych prac, rozporządzeniem Prezydenta z dnia 27 października 1932 r. ogłoszone

zostało prawo o postępowaniu egzekucyjnym wraz z przepisami wprowadzającymi (Dz. U. nr 93, poz. 803 i 804). Prawo to miało wejść w życie również z dniem 1 stycznia 1933 r. Na mocy upoważnienia zawartego w art. LXXVIII § 2 przepisów wprowadzających prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym Minister Sprawiedliwości obwieszczeniem z dnia 1 grudnia 1932 r. (Dz. U. nr 112, poz. 934) dokonał scalenia tekstu tego prawa z kodeksem postępowania cywilnego. W tej postaci kodeks postępowania cywilnego zaczął obowiązywać od dnia 1 stycznia 1933 r. Kodeks ten w swej pierwotnej postaci stał niewątpliwie na wysokim poziomie techniczno-prawnym i wyrażał pewne, nowe wówczas, tendencje oraz zawierał szereg nowoczesnych rozwiązań, opierając polskie postępowanie cywilne na zasadzie dyspozycyjności i kontradyktoryjności. W zakresie struktury procesu cywilnego przyjęty został system trójinstancyjny. Pierwszą instancję stanowiły sądy grodzkie i okręgowe, drugą – sądy okręgowe i sądy apelacyjne, trzecią (kasacyjną) – Sąd Najwyższy.

Kodeks postępowania cywilnego z 1932 r. nie obejmował postępowania nieprocesowego (zwanego wówczas niespornym). Komisja Kodyfikacyjna podjęła wprawdzie prace nad unifikacją tego działu postępowania cywilnego, ale nie mogły być one ukończone z uwagi na brak unifikacji prawa cywilnego materialnego, zwłaszcza prawa rodzinnego, spadkowego i rzeczowego. W związku z powyższym, aż do 1945 r. obowiązywały w zakresie postępowania nieprocesowego przepisy odziedziczone po państwach zaborczych. Na podstawie opracowanych w okresie międzywojennym i częściowo ogłoszonych drukiem przez Komisję Kodyfikacyjną projektów prawa o postępowaniu niespornym wydano w latach 1945 i 1946 szereg aktów dotyczących wspomnianego prawa, uzupełniając je dalszymi aktami ustawodawczymi ogłoszonymi po 1950 r. Pierwszym z nich był dekret z dnia 18 lipca 1945 r. pod nazwą kodeks postępowania niespornego (Dz. U. nr 27, poz. 169), który składał się z jednej (I) księgi zatytułowanej *Część ogólna*, zawierającej przepisy ogólne o postępowaniu niespornym, wspólne dla wszystkich rodzajów spraw. Następnymi aktami prawnymi były: dekret z dnia 7 lipca 1945 r. o odtworzeniu dyplomów i świadectw z ukończenia nauki (Dz. U. nr 27, poz. 164); dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnieniu (Dz. U. nr 40, poz. 225); dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o uznanie za zmarłego i o stwierdzenie zgonu (Dz. U. nr 40, poz. 226); dekret z dnia 21 maja 1946 r. o postępowaniu przed władzą opiekuńczą (Dz. U. nr 22, poz. 140), zastąpiony w okresie późniejszym przez ustawę z dnia 27 czerwca 1950 r. o postępowaniu niespornym w sprawach rodzinnych oraz z zakresu kurateli (Dz. U. nr 34, poz. 310); dekret z dnia 13 września 1946 r. o rozgraniczeniu nieruchomości (Dz. U. nr 53, poz. 298); dekret z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu niespornym z zakresu prawa rzeczowego (Dz. U. nr 63, poz. 345); dekret

z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz. U. nr 63, poz. 346); dekret z dnia 10 grudnia 1946 r. o umarzaniu utraconych dokumentów (Dz. U. z 1947 r. nr 5, poz. 20); dekret z dnia 20 grudnia 1946 r. o postępowaniu dotyczącym złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego lub na zachowanie (Dz. U. z 1947 r. nr 8, poz. 41).

Polskie prawo postępowania cywilnego przeszło poważną ewolucję w okresie po II wojnie światowej. Była ona wynikiem zmian ustrojowych i wiązała się ściśle ze zmianami społeczno-gospodarczymi. Zasadniczej reformy prawa procesowego cywilnego dokonano ustawą z dnia 20 lipca 1950 r. (Dz. U. nr 38, poz. 349). Ustawa ta przyniosła obszerną i głęboko sięgającą nowelizację kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r. Kodeks ten został wprawdzie formalnie utrzymany w mocy, ale został tak istotnie przebudowany pod względem merytorycznym, że uzasadnione będzie twierdzenie o wejściu w życie w 1950 r. nowego prawa procesowego cywilnego, opartego na zasadach właściwych postępowaniu cywilnemu typu radzieckiego. Wskazana reforma postępowania cywilnego wraz z towarzyszącą jej nowelizacją prawa o ustroju sądów powszechnych i przebudową struktury sądownictwa polegała głównie na:

1) zmianie systemu instancyjnego i ograniczeniu liczby instancji do dwóch;

2) przekształceniu systemu odwoławczego i wprowadzeniu w miejsce dawnej apelacji i kasacji jednolitego środka odwoławczego – rewizji;

3) wprowadzeniu udziału ławników w postępowaniu przed sądem I instancji;

4) znaczącym rozszerzeniu uprawnień sędziego w procesie cywilnym, zarówno w zakresie kierowania postępowaniem, jak i w zakresie gromadzenia materiału faktycznego i dowodowego (ograniczenie zasady kontradyktoryjności na rzecz zasady inkwizycyjnej albo śledczej);

5) dopuszczeniu możliwości udziału prokuratora w każdej sprawie cywilnej i udzieleniu prokuratorowi prawa do wytaczania wszelkich powództw;

6) poddaniu najważniejszych aktów dyspozycyjnych stron (takich jak np. cofnięcie pozwu, zawarcie ugody sądowej, uznanie powództwa, zrzeczenie się roszczenia) kontroli sądowej (ograniczenie zasady dyspozycyjności na rzecz zasady oficjalności);

7) poddaniu wyroków prawomocnych kontroli Sądu Najwyższego w trybie rewizji nadzwyczajnej.

Dalsze rozwinięcie i pogłębienie przebudowy polskiego procesu cywilnego zapoczątkowanej w lipcu 1950 r. stanowiła nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego dokonana dekretem z dnia 23 kwietnia 1953 r. (Dz. U. nr 25, poz. 90). Kodeks ten ulegał dalszym zmianom w okresie późniejszym.

W 1956 r. została powołana Komisja Kodyfikacyjna, która podjęła m. in. zadanie opracowania nowego kodeksu postępowania cywilnego. Potrzebę nowej kodyfikacji tego prawa uzasadniały przede wszystkim zarysowane

wyżej przemiany prawa postępowania cywilnego zaszłe w pierwszych latach powojennych. Wśród zasadniczych założeń, jakie miały lec u podstaw nowego kodeksu, wysuwano m. in. scalenie postępowania cywilnego przez połączenie w jednej ustawie postępowania spornego (procesu) i postępowania niespornego (nazwanego później postępowaniem nieprocesowym) oraz harmonizację wszystkich przepisów. Nowy, jednolity kodeks postępowania cywilnego miał objąć całość przepisów regulujących sądowe postępowanie cywilne. Podkreślano przy tym konieczność rewizji przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w celu usprawnienia i stworzenia większych gwarancji skutecznego i należytego wykonywania orzeczeń sądowych. Ostateczna wersja projektu nowego kodeksu postępowania cywilnego i przepisów wprowadzających wraz z uzasadnieniem została opublikowana w 1964 r. i przedstawiona Sejmowi, który po wprowadzeniu w nim pewnych zmian uchwalił w dniu 17 listopada 1964 r. ustawę – *Kodeks postępowania cywilnego* oraz ustawę – *Przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego* (Dz. U. nr 43, poz. 296 i 297), które weszły w życie z dniem 1 stycznia 1965 r., równocześnie z kodeksem cywilnym i kodeksem rodzinnym i opiekuńczym. Kodyfikacja prawa postępowania cywilnego dokonana w 1964 r. nie ograniczała się wyłącznie do unifikacji przepisów prawnych normujących postępowanie cywilne. Nowy kodeks wprowadził szereg różnego rodzaju zmian w stosunku do dotychczas obowiązującego prawa postępowania cywilnego. Nie naruszył on jednak w istocie rzeczy zasad i struktury postępowania cywilnego ukształtowanych w latach pięćdziesiątych.

Kodeks postępowania cywilnego jest najważniejszą ustawą dotyczącą postępowania cywilnego. Normuje on, jak stanowi art. 1, postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych. Wspomniane postępowanie jest normowane ponadto szeregiem innych ustaw, np. przez ustawę z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. nr 24, poz. 11 ze zm.), oraz pokaźną liczbą aktów wykonawczych.

Kodeks postępowania cywilnego składa się z tytułu wstępnego i trzech części, z których każda podzielona jest na księgi. W tytule wstępnym obejmującym obecnie 12 artykułów (początkowo 14), zawarte są przepisy regulujące kwestie ogólne dotyczące postępowania cywilnego (np. zakres sądowego postępowania cywilnego, zasady naczelne postępowania cywilnego, stosunek przepisów o procesie do innych rodzajów postępowania cywilnego).

Cześć pierwsza kodeksu normuje postępowanie rozpoznawcze i podzielona jest na cztery księgi: I – *Proces* (art. 15–505), II – *Postępowanie nieprocesowe* (art. 506–694), III – *Sąd polubowny* (art. 695–715), IV – *Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt* (art. 716–729). Jak z powyższego wynika, w tej

części kodeksu zostały uregulowane dwa zasadnicze tryby postępowania rozpoznawczego, a mianowicie proces i postępowanie nieprocesowe, co oznacza scalenie cywilnego postępowania rozpoznawczego przed sądami powszechnymi. Należy przy tym zaznaczyć, że proces jest głównym trybem postępowania rozpoznawczego. W myśl bowiem art. 13 kpc sąd rozpoznaje sprawy w procesie, a przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w kodeksie, chyba że ustawa stanowi inaczej. W księdze poświęconej procesowi uregulowano całość dotyczącej go materii. Natomiast księga poświęcona postępowaniu nieprocesowemu zawiera przepisy ogólne o tym postępowaniu oraz przepisy o sześciu postępowaniach w poszczególnych rodzajach spraw. Są to sprawy z zakresu prawa osobowego, prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli, prawa rzeczowego, prawa spadkowego, przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego oraz sprawy o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego. Natomiast znaczna część spraw została przekazana do postępowania nieprocesowego przez inne ustawy niż kodeks postępowania cywilnego (np. przez ustawę z dnia 29 września 1986 r. – prawo o aktach stanu cywilnego).

Część druga kodeksu postępowania cywilnego dzieli się na dwie księgi: I – *Postępowanie zabezpieczające* (art. 730–757), II – *Postępowanie egzekucyjne* (art. 758–1095).

W części trzeciej kodeksu zgrupowane zostały wszystkie przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego, które w dawnym kodeksie były rozproszone w kilku miejscach. Część ta obejmuje art. 1096–1153 i składa się z przepisu wstępnego i trzech ksiąg. Przepis wstępny proklamuje zasadę priorytetu umów międzynarodowych przed przepisami kodeksu. W księdze pierwszej uregulowano jurysdykcję krajową, w księdze drugiej postępowanie w sprawach z elementem zagranicznym, a księgę trzecią poświęcono orzeczeniom sądów zagranicznych i ugodom zawartym przed takimi sądami.

Przepisy kpc mają zastosowanie nie tylko w postępowaniach unormowanych przez ten kodeks, ale również w szeregu innych postępowań. Przykładowo można tu wymienić postępowanie upadłościowe, postępowanie układowe, postępowanie opiekuńczo-wychowawcze w sprawach nieletnich, postępowanie adhezyjne dotyczące powództwa cywilnego w procesie karnym, postępowanie przed sądem administracyjnym w sprawie skarg na decyzje administracyjne.

Przez pierwsze dziesięć lat obowiązywania kodeks postępowania cywilnego nie był nowelizowany. Dopiero pod koniec 1974 r. nastąpiły dwie pierwsze jego nowelizacje. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych doszło do kolejnych (w sumie 22). Można wyróżnić cztery kierunki, w jakich nowelizacje te zmierzały. Na plan pierwszy wysuwają się nowelizacje związane z realizowaną w Polsce reformą gospodarczą. W tym zakresie usunięto z kodeksu przepisy przewidujące ochronę własności społecznej (art. 4, 7, 194 § 4), uchylono

lub zmodyfikowano szereg przepisów o jednostkach gospodarki uspołecznionej. W związku ze zniesieniem państwowego arbitrażu gospodarczego i przekazaniem spraw gospodarczych do rozpoznania sądom gospodarczym, stanowiącym odrębne jednostki organizacyjne sądów rejonowych i wojewódzkich, usunięto z kodeksu wzmianki o tym arbitrażu i wprowadzono do księgi pierwszej części pierwszej kodeksu dział zawierający przepisy o postępowaniu w sprawach gospodarczych. Wreszcie, wprowadzono szereg zmian w postępowaniu egzekucyjnym, z których najistotniejsze znaczenie ma uchylenie przepisów o egzekucji na rzecz jednostek gospodarki uspołecznionej (art. 1072–1080) oraz zastąpienie przepisów regulujących egzekucję przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej przepisami szczególnymi o egzekucji z udziałem Skarbu Państwa oraz przedmiotów gospodarczych (art. 1060–1064).

Drugi kierunek przemian kodeksu postępowania cywilnego dotyczył spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Według art. 1 kpc w jego pierwotnym brzmieniu kodeks normował m. in. postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy. Zakres tych spraw uległ istotnemu ograniczeniu wraz z wejściem w życie kodeksu pracy oraz ustawy z dnia 24 października 1974 r. o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych (Dz. U. nr 39, poz. 231). Na mocy tych aktów prawnych sprawy o roszczenia pracownicze przekazane zostały w zasadzie do właściwości komisji rozjemczych i komisji odwoławczych do spraw pracy oraz sądom pracy i ubezpieczeń społecznych, jako drugiej instancji. Wspomniane sądy miały charakter sądów szczególnych w rozumieniu art. 56 konstytucji. Do zakresu ich kompetencji należało również rozpoznawanie odwołań od decyzji organów rentowych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Kres temu stanowi rzeczy położyła ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rozpoznaniu przez sądy spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (Dz. U. nr 20, poz. 85), która dokonała zmiany działu III tytułu II księgi pierwszej części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego, który otrzymał nazwę: *Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.*

Trzeci kierunek nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego dotyczył postępowania w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, i odnosił się zarówno do procesu, jak i postępowania nieprocesowego oraz egzekucji.

Czwarty kierunek przemian kodeksu polegał na eliminacji z uregulowanych w nim postępowań kompetencji notariatu. W tym zakresie poddano właściwości sądów rejonowych postępowania nakazowe i upominawcze oraz postępowania w sprawach z zakresu prawa spadkowego, należące uprzednio do zakresu działalności państwowych biur notarialnych.

Kodeks postępowania cywilnego będzie niewątpliwie podlegać dalszym nowelizacjom. Można się spodziewać, że najbliższa z nich przyniesie zmianę środków odwoławczych i środków zaskarżania orzeczeń prawomocnych.

Przebudowa ta polegać będzie na przywróceniu systemu trójinstancyjnego, jaki istniał w polskim postępowaniu cywilnym do 1950 r., przez wprowadzenie w miejsce rewizji, a w pewnym zakresie również zażalenia, dwóch innych środków odwoławczych, a mianowicie apelacji i kasacji.

Jednocześnie ulegnie zniesieniu rewizja nadzwyczajna przy rozszerzeniu możliwości obalania prawomocnych orzeczeń w drodze wznowienia postępowania. W nieco dalszej perspektywie można się spodziewać, że względy związane z dokonującymi się w Polsce przemianami społecznymi i gospodarczymi oraz z treścią wiążących Polskę postanowień umów międzynarodowych wywołają potrzebę dokonania w kodeksie kolejnych zmian zarówno w zakresie postępowania rozpoznawczego, jak i postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego.

Liczne nowelizacje kpc z 1964 r. doprowadziły do rozbicia jego wewnętrznej spójności. W rezultacie dokonanych, zwłaszcza w ostatnich latach nowelizacji, strona redakcyjna, językowa i logiczna tego kodeksu pozostawia wiele do życzenia. Sprostowania wymagają również zwykłe błędy, jakie zakradły się do kilku przepisów. Niezbędne jest jednak przede wszystkim dostosowanie kodeksu postępowania cywilnego do obecnych i perspektywicznych potrzeb społeczno-gospodarczych Polski, zwłaszcza zaś do potrzeb wynikających z przebudowy ustroju politycznego i gospodarczego.

Działający w ramach powołanej w 1986 r. Komisji do spraw reformy prawa cywilnego Zespół postępowania cywilnego przystąpił do opracowania projektu nowego kodeksu postępowania cywilnego. W pracach tego zespołu aktywny udział brali pracownicy Katedry Postępowania Cywilnego UŁ, a zwłaszcza jej wieloletni kierownik prof. Witold Broniewicz, który m. in. kierował pracami grupy roboczej przygotowującej ogólne założenia nowego kodeksu postępowania cywilnego. W pracach grupy roboczej tego Zespołu zajmującej się postępowaniem zabezpieczającym i egzekucyjnym zaznaczył swój udział autor niniejszego tekstu. Niestety, prace nad przygotowaniem projektu nowego kodeksu postępowania cywilnego pozostają od dłuższego czasu w zawieszeniu.

Literatura z zakresu postępowania cywilnego rozwijała się w Polsce od czasów Odrodzenia i może poszczycić się niezwykle bogatym dorobkiem. Początki nowoczesnej nauki postępowania cywilnego przypadają na okres międzywojenny. Z chwilą wydania pierwszego kodeksu postępowania cywilnego (z 1932 r.) ukazały się pierwsze opracowania systemu polskiego prawa procesowego cywilnego Eugeniusza Waśkowskiego oraz Stanisława Gołąba. Ważną rolę nie tylko w praktyce, ale także w rozwoju teorii polskiego prawa procesowego cywilnego, odegrały komentarze do kodeksu postępowania cywilnego. Ukazało się ich kilka, m. in. autorstwa W. Piaseckiego i J. Korzonka (1933 r.), S. Gołąba i Z. Wusatowskiego (1932 r.), M. Allerhanda (1932 i 1933 r.), J. J. Litauera (1933 r.), J. Korzonka (1934 r.), S. Kruszelnickiego

(1938 r.). W okresie tym polska literatura wzbogaciła się o kilka cennych monografii. Problematyka postępowania cywilnego była też przedmiotem licznych rozpraw i artykułów publikowanych zwłaszcza na łamach „Polskiego Procesu Cywilnego".

Literatura postępowania cywilnego szczególnie rozwijała się po II wojnie światowej. Proces ten zapoczątkowały dwa podręczniki postępowania cywilnego: W. Miszewskiego (t. 1, *Proces cywilny*, Łódź 1947; t. 2, *Postępowanie egzekucyjne*, Łódź 1948) i M. Waligórskiego (t. 1, *Funkcja i struktura*, t. 2, *Dynamika*, Warszawa 1947). Pierwszą powojenną monografią z dziedziny postępowania cywilnego była niezwykle cenna praca H. Trammera – *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950. W latach 1946–1947 wydane zostały dwa tomy komentarza autorstwa J. J. Litauera. Po zasadniczej reformie postępowania cywilnego dokonanej w 1950 i 1953 r. zaczęły ukazywać się liczne pozycje, z których pewną część można uważać za pierwsze próby marksistowskiego ujęcia problematyki postępowania cywilnego. Początkowo były to rozprawy i artykuły, następnie zaczęły ukazywać się opracowania monograficzne.

Wyjątkowy rozkwit polskiej nauki postępowania cywilnego nastąpił po kodyfikacji prawa procesowego w 1964 r. Kodyfikacja i ugruntowanie zasad prawa postępowania cywilnego sprzyjały systematycznemu opracowaniu poszczególnych instytucji. W tym okresie ukazało się wiele opracowań systematycznych (podręczniki i komentarze) i zbiorowych, monografii oraz przyczynków. Na ten okres przypada duży i oryginalny dorobek badawczy Katedry Postępowania Cywilnego UŁ, który jest głównie zasługą profesora Witolda Broniewicza. Początkowo działalność Katedry koncentrowała się wokół problematyki procesu. Świadczą o tym liczne publikacje prof. W. Broniewicza poświęcone różnorodnym instytucjom prawa procesowego cywilnego, w tym zwłaszcza uczestnikom postępowania cywilnego, monografia nieżyjącego już doc. dr. hab. Tadeusza Rowińskiego pt. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym* (Warszawa 1971) oraz dwa cykle artykułów tego autora o zakazie *reformationis in peius* w polskim procesie cywilnym i o postępowaniu w sprawach rodzinnych, kilka artykułów dr Anny Barańskiej o współuczestnictwie procesowym i prof. Janusza Jankowskiego o dopuszczalności drogi sądowej. Drugim kierunkiem badawczym podejmowanym w Katedrze Postępowania Cywilnego UŁ, który pojawił się w latach siedemdziesiątych, jest sądowe postępowanie egzekucyjne. W tym zakresie odnotować wypada cykle artykułów prof. Andrzeja Marciniaka i prof. Janusza Jankowskiego oraz trzy monografie (A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986; tenże, *Podstawa egzekucji sądowej (Tytuł wykonawczy)*, Łódź 1991; J. Jankowski, *Uczestnicy sądowego postępowania egzekucyjnego*, Łódź 1992).

Podkreślenia raz jeszcze wymaga stwierdzenie, że znaczący dorobek naukowy Katedry Postępowania Cywilnego UŁ wiąże się nierozerwalnie z osobą profesora Witolda Broniewicza, uznawanego za jednego z nawybitniejszych specjalistów prawa postępowania cywilnego o międzynarodowej sławie. Jego zasługi dla rozwoju polskiej nauki prawa postępowania cywilnego są ogromne i z trudnością można je wyliczyć w całości. Imponująca liczba prac przemawia sama za siebie. Profesor W. Broniewicz jest autorem ponad 140 prac naukowych. Należy tu zwrócić uwagę na podręcznik postępowania cywilnego pt. *Postępowanie cywilne w zarysie*, który doczekał się trzech wydań (1973, 1978, 1983), dwie książki (*Następstwo procesowe w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1971; *Kodeks postępowania cywilnego* – I wyd., Warszawa 1994; II wyd., Warszawa 1995) oraz wydany we Włoszech komentarz do polskiego kodeksu postępowania cywilnego w języku włoskim (*Codice di procedura civile polacco, traduzione e commento*, Rimini 1981). Na dorobek naukowy prof. W. Broniewicza składają się ponadto rozprawy i studia (15), artykuły (67), glosy do orzeczeń Sądu Najwyższego (27), recenzje (35), sprawozdania (15) i inne publikacje (6). Wiele z nich (25) w językach obcych opublikował autor za granicą (włoski – 16, niemiecki – 4, francuski – 2, japoński – 2, ukraiński – 1). Uzyskanie całości obrazu działalności naukowej profesora Broniewicza nie jest możliwe bez podkreślenia licznych zagranicznych kontaktów naukowych. Wielokrotnie reprezentował polską naukę postępowania cywilnego poza granicami kraju, biorąc udział w konferencjach i kongresach międzynarodowych, przyczyniając się do pogłębienia znajomości polskiego prawa procesowego za granicą. Utrzymywał żywe kontakty z ośrodkami naukowymi Włoch, Niemiec, Hiszpanii, Ameryki Łacińskiej, Japonii i Francji. Od wielu lat prof. Witold Broniewicz jest członkiem kilku stowarzyszeń naukowych, w tym Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego, Association Henri Capitant – grupa polska, International associationprocedural law, Wissenschaftliche Vereinigung für Internationales Verfahrensrecht, Institut Canadien Inter-American de Recherche.

W datującej się od 1945 r. historii Katedry Postępowania Cywilnego UŁ przygotowano 4 habilitacje, 7 doktoratów oraz ponad 400 prac magisterskich.